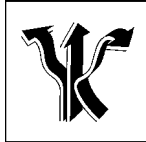

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА”
(для бакалаврів, спеціалістів)

Київ 2007

Підготовлено старшим викладачем кафедри українознавства *А. А. Гоцалюк*

Затверджено на засіданні кафедри українознавства
(протокол № 16 від 29.03.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Гоцалюк А. А. Навчальна програма дисципліни “Історія українського козацтва” (для бакалаврів, спеціалістів). – К.: МАУП, 2007. – 16 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Історія українського козацтва”, вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт і рефератів, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Зародилася й замогутніла козаччина в особливих умовах державно-політичного лихоліття на спустошених татарвою диких полях, у безпосередньому сусідстві й безупинній боротьбі з кримськими хижаками.

Історія українського козацтва є невіддільною й органічною складовою історії, а також всесвітньо-історичного процесу. Героїчний натхнений образ українського лицарства, його боротьба за волю і незалежність не тільки пробуджують гордість в українців за своє минуле, а й дають ключ до розуміння складних процесів сучасності. “Козаччина, — писав Д. Дорошенко, — є не тільки найблискучішим, найефективнішим явищем української історії, вона являє собою ще й добу найбільшого напруження сил українського народу і його державної соціальної та культурної творчості... Козаччина — ідеал українського народу, оспіваний і опоетизований у піснях”.

Українські козаки самоусвідомлювали себе лицарями, тобто вільними людьми, спосіб життя яких визначило воєнне ремесло та належність до військової організації. Їм були притаманні такі риси, як мужність, відвага, вірність, честь, патріотизм, любов до своєї Вітчизни. Як легендарний Фенікс Україна відродилась на своїх згарищах. Відродження вийшло з трьох осередків: душею українського народу було духовенство, тілом — міщани, а щитом — козацтво. Український народ ніколи не давав себе зламати і знівечити до краю, у жахливіші часи виявляв тверду волю і вмів перемагати супротивні хвилі, в нову епоху входив з оновленою національною силою і енергією.

Вивчення історії українського козацтва сприяє відродженню патріотичних почуттів у новій генерації українців, розвитку духовності, самоусвідомленню причетності до національних коренів, розвитку духовності шляхом вивчення цієї дисципліни як складової суспільних дисциплін навчальних закладів гуманітарного спрямування.

Навчальна програма розроблена на основі наукових досягнень вітчизняних вчених-істориків із залученням фактологічного, теоретичного й методологічного доробку історичних осередків діаспори. Передбачається поглиблене вивчення дисципліни з використанням наукових методологій.

Предметом дослідження є найяскравіше явище нашої славної мивушини — українське козацтво.

Завдання курсу:

- поглиблення знань з історії українського козацтва;
- дослідження українського козацтва з позицій минувшини та сьогодення;
- аналіз процесу формування козацтва як феномена світової культури;
- утвердження козацької філософії як наріжної складової національної ідеї;
- розвиток козацьких організацій як відродження героїчного козацького духу;
- сучасні суспільні явища з позиції духу Запорозької Січі;
- формування національної історичної свідомості.

Програмою передбачена творча й самостійна робота студентів з вивчення курсу “Історія українського козацтва”. Система контролю навчального процесу передбачає використання таких форм, як опитування і виконання наукових рефератів у системі поточного контролю, залік у системі підсумкового контролю. Критерії оцінювання здобутих знань: науковий рівень, знання матеріалу, аргументація, переконливість, вільне володіння матеріалом, знання джерел і літератури, логічне мислення, активізація студентів під час групових занять.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН **дисципліни** **“ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА”**

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
	Вступ. Історія українського козацтва
	Змістовий модуль I. Прадавня історія українського козацтва
1	Витоки, походження козацтва на теренах України
2	Передумови утворення військових формувань
3	Виникнення та формування українського козацтва
4	Військова діяльність українського козацтва XV—XVI ст.
5	Структура козацького стану (друга половина XVI — середина XVII ст.)

1	2
	Змістовий модуль II. Збереження військових традицій українського козацтва
6	Становлення станової та національної самосвідомості
7	Запорозька Січ — державно-адміністративне утворення
8	Основні територіальні місця перебування запорозьких козаків
9	Боротьба козацтва за визволення України (1590–1648 рр.)
10	Військова символіка та клейноди Запорозької Січі
11	Відродження українського козацтва
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни
“ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА”

Вступ. Історія українського козацтва

Мета і завдання курсу. Джерела та історіографія. Корені українців 25-тисячної давнини. Археологічні пам'ятки (Трипільська, Черняхівська, Зарубинецька та інші культури). Праці В. Хвойки, Я. Дашкевича, Ф. Вовка.

Література [8; 9; 14–16; 18; 36; 37; 51; 55]

Змістовий модуль I. Прадавня історія українського козацтва

Тема 1. Витоки, походження козацтва на теренах України

Передумови та причини утворення козацтва. Десять версій походження козацтва. Польсько-литовський хроніст М. Стрийковський, О. М. Апанович, В. О. Голобуцький — про походження козацтва.

Література [8; 10; 14–16; 18; 28]

Тема 2. Передумови утворення військових формувань

Два основних етапи розвитку козацтва за М. Грушевським. Етимологія слова “козак”. Перші літописні та документальні згадки. Вітчизняні та зарубіжні джерела.

Література [8; 10; 14–16; 51; 54; 55]

Тема 3. Виникнення та формування українського козацтва

Виникнення наприкінці XII ст. на південносхідних рубежах Русі військових формувань — перший період формування козацтва. Другий період — відродження козацтва. Виникнення козацьких хуторів і сіл. Формування общин вільних озброєних людей.

Література [8; 10; 14; 28; 52]

Тема 4. Військова діяльність українського козацтва XV–XVI ст.

Військові походи українського козацтва: сухопутні, морські, річкові. Козацькі звичаї та військові традиції. Українські замки-фортеці: Канів, Черкаси, Корсунь, Вінниця, Біла Церква. Утворення козацьких сторожових постів і засік.

Література [8; 10; 14; 16; 54; 55]

Тема 5. Структура козацького стану (друга половина XVI — середина XVII ст.)

Соціальна стратифікація українського козацтва. Основні етапи формування козацького стану. Городове, нереєстрове, реєстрове, низове (запорозьке козацтво) як складові українського козацтва.

Література [1; 2; 5; 16; 21; 23; 27; 35]

Змістовий модуль II. Збереження військових традицій українського козацтва

Тема 6. Становлення станової та національної самосвідомості

Становлення станової та національної самосвідомості козаків. Виховання патріотичних почуттів. Рицарський вишкіл українського козацтва. Морально-етичні цінності. Народна картина “Козак Мамай”. Створення козаками дум і пісень.

Література [1; 5; 16; 21; 23; 27; 32; 35]

Тема 7. Запорозька Січ — державне адміністративне утворення

Розташування перших козацьких поселень на Подніпров'ї. Дмитро Байда-Вишневецький — перший український гетьман. Козацькі

курени та облаштування побуту. Діяльність українського козацтва на засадах самоврядування.

Література [3; 6; 17; 18; 28; 51; 55]

Тема 8. Основні територіальні місця перебування запорозьких козаків

Томаківська, Базавлущка, Микитинська, Чортомлинська, Нова та інші січі. Козацькі ватажки Б. Ружинський, І. Підкова, С. Наливайко. Визвольні походи запорожців на Північне Причорномор'я.

Література [8; 18; 22; 39; 41]

Тема 9. Боротьба козацтва за визволення України

Козацько-селянські повстання наприкінці XVI ст. та їх наслідки. Петро Конашевич-Сагайдачний. Українська козацька держава від Б. Хмельницького до І. Мазепи. Боротьба І. Мазепи за незалежність України. Наслідки Переяславської Злуки. Часи руїни. Симон Петлюра. Діяльність ОУН-УПА. Роман Шухевич і “Карпатська Січ”.

Література [7; 8; 16; 18; 22; 39; 41]

Тема 10. Військова символіка та клейноди Запорозької Січі

Характерні ознаки військової символіки: булава, корогви, бунчук, стяг, герб тощо). Козацькі однострої, відзнаки та нагородна система козаків. Музичний супровід військових походів.

Література [6; 13; 27; 32; 42]

Тема 11. Відродження українського козацтва

Формування сучасного війська на засадах козацьких військових традицій. Створення Всеукраїнського козацького війська. Велика Установча Рада 1990 р. Створення національної спілки Об'єднане козацтво України. Відродження культурно-господарських і духовних традицій українського козацтва на сучасному етапі.

Література [2; 3; 8; 43; 50]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота передбачає самостійне вивчення студентами завдань за темами дисципліни і поглиблене вивчення історії українського козацтва. Виконанню контрольної роботи передуює

добір студентами спеціальної літератури, фактичного матеріалу з проблем історії українського козацтва. Після цього студенти складають робочий план контрольної роботи, що включає логічно взаємопов'язані два-три питання за темою роботи.

Розкриваючи зміст питань, бажано зазначити актуальність теми, навести історіографію питання, викласти основний фактичний і теоретичний матеріал, а також питання, що потребують подальшого вивчення. Наприкінці роботи необхідно сформулювати власні висновки щодо конкретної теми з історії українського козацтва, навести список використаних джерел.

Обсяг контрольної роботи — 10–15 друкованих сторінок формату А4.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Князь Святослав — середньовічний лицар-козак.
2. Теорії походження українського козацтва.
3. Сучасна історіографія українського козацтва.
4. Козацьке звичаєве право та судочинство.
5. Северин Наливайко.
6. Виникнення військово-лицарського ордену українського козацтва.
7. Повсякденне життя, побут та звичаї українського козака.
8. Участь козацтва в Українській національній революції 1648–1676 рр.
9. Політична культура українського козацтва.
10. Міжнародна діяльність та дипломатія українського козацтва.
11. Іван Богун.
12. Генеалогія українського козацтва.
13. Утворення Першого Українського Гетьманату.
14. Державні атрибути Першого Українського Гетьманату.
15. Воєнне мистецтво українського козацтва у війнах XVII–XVIII ст.
16. Полководці українського козацтва.
17. Іван Мазепа.
18. Участь козацьких військ у російсько-турецьких війнах (кінець XVIII–XIX ст.).
19. Переселення запорожців на Кубань.
20. Українське козацтво у визвольних змаганнях 1917–1921 рр.

21. Отамани вільного козацтва.
22. Гетьман усієї України Павло Скоропадський.
23. Консерватизм і монархізм.
24. Перший і Другий зимові походи.
25. Традиції козацтва у “махновському” русі.
26. Козацькі традиції і звичаї в українських військових формуваннях ХХ ст.
27. Діяльність Українського вільного козацтва за кордоном.
28. Святкування 500 річниці першої писемної згадки про українське козацтво.
29. Проблеми відновлення діяльності українського козацтва в незалежній Україні.
30. Національна програма відродження українського козацтва на 2002–2005 рр.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Виникнення і формування українського козацтва.
2. Діяльність С. Наливайка.
3. Перші поселення Запорозького козацтва.
4. Козацько-селянські повстання наприкінці XVI ст. та їх наслідки.
5. Роль козацтва у Хотинській війні.
6. Козацтво як впливовий чинник міжнародного життя.
7. Промова Б. Хмельницького на Переяславській Раді.
8. Причини Руїни другої половини XVII ст.
9. П. Дорошенко та його роль в об'єднанні українських земель.
10. Гетьман І. Мазепа — борець за українську державність.
11. Конституція Пилипа Орлика.
12. Гетьманщина та її ліквідація Катериною II.
13. Задунайсько-Запорозька Січ.
14. Азовське козацьке військо.
15. Павло Скоропадський — гетьман усієї України.
16. Традиції козацтва у “махновському” русі.
17. Карпатська Січ. Діяльність ОУН-УПА.
18. Роман Шухевич — чільник українського підпілля.
19. Відновлення діяльності українського козацтва в незалежній Україні.
20. Роль українського козацтва у державотворенні соборної України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Походження і становлення давньоруської Київської держави.
2. Українське козацтво у документальних джерелах.
3. Передумови виникнення українського козацтва.
4. Козацькі традиції та звичаї.
5. Запорозька Січ — твердиня козацької волі.
6. Козацькі січі та їх характеристики.
7. Козаччина як прояв демократично-республіканського устрою.
8. Дотримання традицій звичаєвого права.
9. Характерні особливості життя та побуту запорозьких козаків.
10. Військові традиції запорозьких козаків.
11. Козацький гетьман П. Конашевич-Сагайдачний.
12. Роль П. Конашевича-Сагайдачного у формуванні ідеї створення української держави та її адміністративної структури.
13. Дві хвилі козацько-селянських повстань XVI–XVII ст.
14. Документальні джерела про витоки та походження козацтва на теренах України.
15. Уклад військового життя на Запоріжжі.
16. Етапи військових козацьких формувань.
17. Формування військових осередків на Півдні України.
18. Низове Запорозьке військо.
19. Етимологія слова “козак”.
20. Міфологізація козацтва.
21. Виникнення та формування українського козацтва.
22. Формування Запорозької Січі.
23. Томаківська Січ — база козацько-селянського повстання.
24. Базавлуцька Січ — твердиня волі козаків.
25. Запорозька Січ — своєрідна військова академія.
26. Микитинська Січ — база визвольної війни українського народу.
27. Чортомлинська Січ.
28. Запорожці на татарських теренах.
29. Нова Січ на річці Підпільній.
30. Військові походи українського козацтва XV–XVI ст.
31. Територіальні місця перебування запорозьких козаків.
32. Іван Сірко у боротьбі з яничарами другої половини XVII ст.
33. Переяславська Рада та її значення.
34. Кошові отамани.
35. Пилип Орлик у військових баталіях.

36. Фортеця на о. Хортиця — осередок Запорозького козацтва.
37. Доба заснування, становлення та розквіту Запорозької Січі.
38. Структура Запорозької Січі.
39. Складові козацького стану.
40. Курені та облаштування побуту козаків.
41. Козацькі однострої.
42. Відзнаки та нагородні знаки козаків.
43. Духовні цінності запорозьких козаків: релігійність, захист православної віри.
44. Клейноди — символи гетьманської влади.
45. Діяльність українського козацтва на засадах самоврядування.
46. Козацькі військові засоби пересування.
47. Запорозька Січ — державно-адміністративне утворення.
48. Перша хвиля козацько-селянських повстань наприкінці XVII ст.
49. Самійло Кішка — прославлений козацький гетьман.
50. Друга хвиля козацько-селянських повстань у 1625–1638 рр.
51. Петро Дорошенко — визначний козацький гетьман.
52. Боротьба проти Речі Посполитої під проводом Б. Хмельницького.
53. Зборівський договір — юридичне визнання Польщею Гетьманської держави.
54. Берестейська битва та її наслідки.
55. Роль Б. Хмельницького у злуці з Московією.
56. Наслідки Переяслав-Московського договору.
57. Зрада Московським урядом Б. Хмельницького та України.
58. Нищення української державності царським урядом.
59. Україна часів Руїни, причини руїни (XVII ст.).
60. Поразка української національної революції (1663–1676 рр.).
61. Іван Мазепа — захисник української духовності і культурного життя.
62. “Мазепівське бароко”.
63. Ідеї об’єднання українських земель у світогляді Івана Мазепи.
64. Етапи ліквідації Гетьманської держави Катериною II.
65. Маніфест Катерини II 1775 р.
66. Задунайська Запорозька Січ (1775–1828 рр.).
67. Козацьке Чорноморське військо.
68. Азовське козацьке військо.
69. Відродження українського вільного козацтва (1917–1921 рр.)
70. Формування уряду Петра Скоропадського.

71. Петро Скоропадський та його роль у становленні Української народної республіки.
72. Отамани українського вільного козацтва (початок ХХ ст.).
73. Карпатська Січ (1939).
74. Роман Шухевич — провідник УПА.
75. Структура Української повстанської армії на засадах козацького самоврядування.
76. Розгортання повстанської боротьби УПА на теренах Галичини.
77. Симон Петлюра: уроки історії.
78. Українська Самостійна Республіка під проводом Симона Петлюри.
79. Створення військових формувань під проводом С. Бандери.
80. Політичний портрет П. Скоропадського.
81. Історичне значення Другої Української національно-визвольної революції (ХХ ст.).
82. Військова символіка та клейноди.
83. Музичний супровід військових формувань.
84. Відродження українського козацтва.
85. Велика Установча Рада 1990 р. в Києві.
86. Вячеслав Чорновіл — гетьман соборної незалежної України.
87. Президент В. Ющенко — Гетьман України.
88. Укази Президента України щодо відродження українського козацтва.
89. Козацько-громадські організації та інституції.
90. Формування сучасного війська на засадах козацьких традицій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва*: Указ Президента України. — К., 1995.
2. *Про День українського козацтва*: Указ Президента України. — К., 1999.
3. *Про національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки*: Указ Президента України. — К., 2001.
4. *Національна програма відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки*. — К., 2001.

5. *Апанович О. М.* Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. — К., 1993.
6. *Володарі* гетьманської булави: історичні портрети. — К., 1994.
7. *Волковинський В.* Нестор Махно: легенди і реальність. — К., 1994.
8. *Головешко Л. М.* Україна — козацька держава. — К., 2005.
9. *Голубуцький В.* Запорозьке козацтво. — К., 1994.
10. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. — К., 1995. — Т. 6, 11.
11. *Гуржій О. І.* Українська козацька держава в другій половині XVII — XVIII ст.: кордони, населення, право. — К., 1996.
12. *Гуржій О. І., Чухліб Т. В.* Гетьманська Україна. — К., 1999.
13. *Джеджула Ю.* Таємна війна Богдана Хмельницького. — К., 1995.
14. *Довідник з історії України.* — К., 2002.
15. *Дорошенко Д.* Нарис історії України. — Львів, 1991.
16. *Дорошенко Д.* Огляд української історіографії. — К., 1996.
17. *Дорошенко Д.* Історія України. 1917–1923. — Львів, 2001.
18. *Жуковський А., Субтельний О.* Нарис історії України. — Львів, 1993.
19. *Історія України в особах: Козаччина.* — К., 2000.
20. *Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.).* — 4-те вид. — Львів, 1992.
21. *Історія січових стрільців. 1917–1919 рр.* Воєнно-історичний нарис. — К., 1992.
22. *Історія Українського війська (1917–1995).* — Львів, 1996.
23. *Кентій А. В.* Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні. — К., 1999.
24. *Когут З.* Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. 1760–1830. — К., 1996.
25. *Козацтво на Півдні України (кінець XVIII — XIX ст.).* — Одеса, 2000.
26. *Коляничук О., Литвин М., Науменко К.* Генералітет українських визвольних змагань. — Львів, 1995.
27. *Коваль Р.* Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії. — К., 1998.
28. *Крип'якевич І.* Історія України. — Львів, 1990.
29. *Крип'якевич І.* Богдан Хмельницький. — Львів, 1990.
30. *Кульчицький Ю.* Шаблі з плугів: Український повстанський рух у визвольних змаганнях. — Львів, 2000.
31. *Леп'яко С.* Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. — Чернівці, 1996.
32. *Литвин М., Науменко К.* Історія галицького стрілецтва. — Львів, 1990.

33. *Литвин С.* Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. — К., 2001.
34. *Литинський В.* Твори. — Філадельфія, 1980. — Т. 2, 3.
35. *Мельник Л.* Гетьманщина першої чверті XVIII ст. — К., 1997.
36. *Мищик Ю.* Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. — Дніпропетровськ, 1996.
37. *Наливайко С. Д.* Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках). — К., 1992.
38. *Оглоблін О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба. — Нью-Йорк; К., 2001.
39. *Політичний* терор і тероризм в Україні XIX–XX ст.: Історичні портрети. — К., 2003.
40. *Полководці* Війська Запорозького: історичні портрети. — К., 1998.

Додаткова

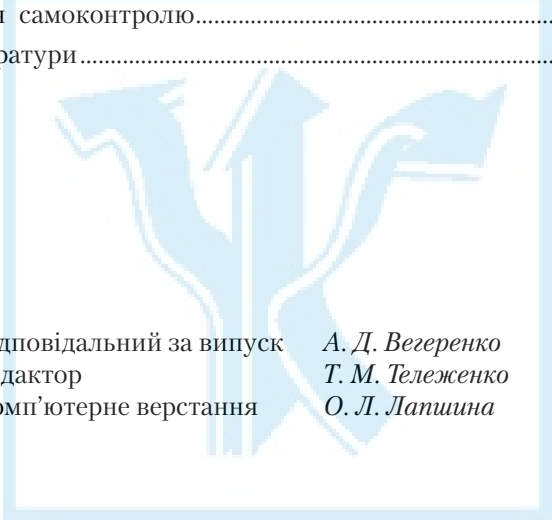
41. *Полонська-Василенко Н.* Історія України. — К., 1992. — Т. 1, 2.
42. *Польовий Р.* Кубанська Україна. — К., 2002.
43. *Каганець І.* Третій Гетьманат. — К.: МАУП, 2006.
44. *Сідак В., Степанков В.* З історії української розвідки і контррозвідки: Нариси. — К., 1994.
45. *Сідак В.* Національні спецслужби в період української революції 1917–1921 рр. — К., 1998.
46. *Скоропадський П.* Спогади. Кінець 1917 — грудень 1918. — Філадельфія, 1995.
47. *Соколовська К. М.* Українська національна символіка: виховний аспект. Військова освіта. — 2006. — № 2 (18).
48. *Соколовська К. М.* Карпатська Січ: історія нескорених. — К.: Персонал, 2007.
49. *Смолій В. А., Степанков В. С.* Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет. — К., 1995.
50. *Статут* Українського козацтва. — Львів, 1999.
51. *Тимченко Я.* Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917–1921 рр. — К., 1995.
52. *Українське* козацтво: Мала енциклопедія. — К.: Запоріжжя, 2002.
53. *Укази* президента України // Козацька Рада. — 2004. — 32(5), трав.
54. *Чухліб Т.* Гетьмани і монархи. — К.; Нью-Йорк, 2003.

55. *Шевчук В.* Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. — К., 1995.
56. *Щербак В.* Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV — середина XVII ст. — К., 2000.
57. *Яворницький Д.* Історія запорозьких козаків. — Львів, 1991. — Т. 1–3.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Історія українського козацтва”	4
Зміст дисципліни “Історія українського козацтва”	5
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	7
Теми контрольних робіт	8
Теми рефератів.....	9
Питання для самоконтролю.....	10
Список літератури.....	12

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *Т. М. Тележенко*
Комп'ютерне верстання *О. Л. Лапшина*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3216

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП